

RAD "CENTRA ZA UNAPREĐENJE DOMAĆINSTVA" U ŠIBENIKU 1957.-1972.

JADRAN KALE
Muzeja grada Šibenika
Gradska vrata 3
HR-22000 Šibenik
jkale@public.carnet.hr

UDK 745
Izvorni znanstveni članak
Original scientific paper
Primitljeno: 1.06.2009.

Na osnovi arhivskih podataka, intervjuja i sačuvanih predmeta rekonstruirana je tekstilna djelatnost tvrtke koja je nastala iz praktične djelatnosti ženske strukovne škole u Šibeniku. Poslovni rad i poduke su oformljene po jedinstvenim smjernicama strukovnog rada u zemlji, no ovdje su u praktičnom smislu sijedile ranije lokalne uzore "Industrije narodnog veziva", samostanske djevojačke škole i praktičnog rada redovnica. Inicijativa i praksa Centra za unapređenje domaćinstva ističe ga među drugim sličnim praktičnim djelatnostima strukovnih škola u tadašnjoj federaciji. Njegova djelatnost je u lokalnoj sredini uspostavila vrijedan most između novouspostavljenih vrsta kućne radinosti s početka industrijskog doba na jednoj strani i proizvodnih djelatnosti ženskog civilnog aktivizma i današnjih obrta na drugoj strani.

Ključne riječi:

tekstil, modifikacija, adaptacija, tržište, nošnja, kapa

U Šibeniku je nakon ranije Ženske zanatske škole koja je radila u ženskom benediktinskom samostanu nova Ženska zanatska škola prve učenice u jesen 1945. godine primila u ekspropriranoj zgradi obrta obitelji Matavulj,¹ kasnije se preselivši u staru gimnazijsku zgradu (današnju Glazbenu školu). Pred ukidanje svih stručnih škola u zemlji 1948. bila je preimenovana u Žensku stručnu školu. Nanovo je iz Domaćinskog tečaja oformljena kao jednogodišnja Domaćinska škola 1951. godine, a opet kao

---

¹ Obrt je osnovan 1844. godine kao destilerija aromatičnih likera, a tijekom rada je prilagodio djelatnost i preimenovao se u Industriju narodnog veziva.

trogodišnja Ženska stručna škola 1953. godine.² U šibenskom kraju je istovremeno jednogodišnja Domaćinska škola održana u Kninu, a povremeni su tečajevi bili po manjim mjestima. Stručna pomoć je 1956. primana iz Zavoda za unapređenje zanatstva u Beogradu, a na zagrebačko savjetovanje voditelja Centara za unapređenje domaćinstva putovalo se 1957., te je iste godine u Šibeniku osnovan kotarski Centar za unapređenje domaćinstva koji nastavlja djelatnost škole.³ Naposljetku, Narodni odbor Kotara Šibenik je 24. ožujka 1961. godine donio “rješenje o pretvaranju Centra za unapređenje domaćinstva u samostalnu ustanovu” kojim Centar od nastavne djelatnosti zadržava samo “instruktažnu”, te postaje pravna osoba. Opća djelatnost mu je programski asocirana urbanizaciji, gdje bi u stvaranju novih blokova trebao biti na usluzi savjetima o organizaciji obiteljski potrebnih servisa, pedagogiji iz područja kućnog gospodarstva, prosvjetiteljstvu u zadrugama, usavršavanju nastavnika i sl. Može se reći da je u godinama nakon prvih stambenih novogradnji tijekom 1950-tih na Križu i pred planovima prvih gradskih nebodera iz 1960-tih osnivač novi Centar zamišljao kao žensku pomoć muškim urbanistima,⁴ no u stvarnosti je djelatnost

---

² Od tada se u školi vode računovodstveni izvještaji, a od rujna 1956. godine u njoj kao računovoditeljica počinje raditi Biserka Ljubković – kasnije direktorica Centra za unapređenje domaćinstva.

³ Radom kotarskog Centra ravnala je Ljeposava Vujić. Škola je formalno ugašena 30. lipnja 1957. godine što ujedno predstavlja i početak rada novog Centra kao školske ustanove. Formalna odluka o osnutku Centra datirana je s 30. prosincem 1957. godine.

⁴ U rješenju kojim je Centar osnovan kao pravna osoba kaže se da Centar treba “na temelju utvrđenih podataka za pomoć domaćinstva, posebno onih gdje su svi članovi u radnom odnosu, pokretati i raditi na rješavanju konkretnih problema usko surađujući u tom poslu sa zainteresiranim i odgovornim faktorima”, također treba “potpomoći nastojanja stručnjaka da se pri gradnji novih stambenih zgrada postigne čim veća funkcionalnog prostorija”. “Stručna instruktivna pomoć na tečajevima za osposobljavanje nekvalificirane ženske radne snage” je tek jedna od desetak predviđenih djelatnosti, a među vrstama odjevne proizvodnje kakvu treba podučavati narodne se nošnje i ne spominju. U “Akcionom programu rada Kotarskog centra za unapređenje domaćinstva za 1961. godinu” kaže se da će “Centar u suradnji s projektantskim biroom, društvima arhitekata, Savjetima komunalnih odjela, Higijenskim zavodom, Crvenim križem i drugim zainteresiranim faktorima raditi na propagandi zdravog, udobnog i praktičnog stanovanja”, a u “izgradnji novih stambenih blokova i naselja raditi će na propagandi i davati sugestije za uslužne radionice, trgovine i prostorije za smještaj i boravak djece”. U vrijeme kad je Centar nastavio aktivnost Ženske stručne škole Zavod za unapređenje domaćinstva u Zagrebu je 16. studenog 1957. u “Uputama za izradu akcionog programa Centara” najprije naveo da se treba “izboriti kod odgovarajućih organa da se pri izgradnji novih stanova, a to isto i za seoske kuće,

Centra nadomjestila preživjeli dio potražnje za repertoar Matavuljeve proizvodnje, a također se okrenula i turističkoj ekonomiji. Pri tomu je i preuzela organizacijski predložak ranije "Industrije narodnog veziva", obrta obitelji Matavulj – s postojećim središnjim prostorijama za servisiranje djelatnosti, ali s važnim udjelom kooperantica koje su radile u vlastitim kućama, raspoložive i za svoje svakodnevne poslove. Doslovno se Centar posvetio onome što je u njegovim zasadima bilo izričito navedeno kao loše i protiv čega bi on imao djelovati:

“Običaji su vršili također znatan upliv na način odijevanja. U prošlosti, a i danas, običaji negativno utječu na ekonomičnost i praktičnost odijevanja, naročito na selu. Prema tome zadaci Centra bi bili (...) pokretati osnivanje tečajeva (...) kako bi se prešlo s neekonomične i nehigijenske narodne nošnje na praktičnu i zdravu radnu odjeću.”⁵

U transformacijama ove ustanove za djevojačku izobrazbu trajnu važnost imala je kućna radinost. Ravnateljica škole od 1954. moli dozvolu otvoriti radionicu za najbolje svršene učenice koja bi se izdržavala vlastitim prihodima. Škola je iz godine u godinu koncem lipnja prakticirala izložiti ručne radove i na otvorenje izložbe pozvati predstavnike vlasti i kolege iz drugih škola, čime se slijedio predratni uzor benediktinki.⁶ U programu rada novoosnovanog Centra se 1958. predvidjelo “zakupiti jedan izlog, na primjer Voće-promet, u kojem bi se izlagali predmeti izrađeni na tečajevima u samom centru”.⁷ Školi je bilo dozvoljeno primati narudžbe i naplaćivati proizvode već rješenjem od 12. srpnja 1945. godine, pozivajući se na uvriježenost

---

obavezno izgradnja kuhinje postavi na suvremenim principima”, a odmah iza toga da se “kod izgradnje novih stambenih naselja i blokova obavezno osigura prostor za boravak djece (...), isto tako u većim naseljima osigurati potrebne trgovine za snadbijevanje, a sve to u cilju odterećivanja radne žene”. Ovakvi su Centri na određeni način preuzeli prosvjetiteljski, aktivistički i asistencijski program ranijeg Antifašističkog fronta žena. ACŠ, arhivski fond Ženska stručna škola, sv. 5.

⁵ “Upute za izradu akcionog programa Centara”, Zavod za unapređenje domaćinstva u Zagrebu, 16. studenog 1957. godine. ACŠ, arhivski fond Ženska stručna škola, sv. 5.

⁶ Prva nastavna godina obnovljene škole 1929./1930. godine je “triumfiralna na koncu u ukusnoj izložbi na opće zadovoljstvo građana, pa se moralo i 4. dan otvoriti na molbu i zahtjev mnogih koji su po više puta navraćali se diveći se raznovrsnosti radova.” Iz samostanskog dnevnika, 28. lipnja 1930. godine.

⁷ ACŠ, ibid.

takve specifične školske djelatnosti.⁸ Dio intervjua s Biserkom Ljubković ilustrira preobrazbu Centra:

“Odlukom općine, kad je ukinuto kazalište, po tome znam, je ukinut i taj Centar, više nije mogao biti obrazovna ustanova a mogao je biti samo radna organizacija. Onda smo tražili načina kako raditi, kako privređivati za ne otpustiti kadar, onda smo počeli izrađivati narodne nošnje, počeli smo vesti posteljину, stolno rublje, usluge krojenja, tamo da bi žene mogle same šivati, i tečajeve šivanja za žene i domaćice koje žele naučiti šivati. Žene su u kućnoj radinosti, kao što su i druge stvari šivale, recimo za Solaris sjećam se, posteljину, bilo je to puno komada, pa su žene to u kućnoj radinosti šivale, tako su nam počele radile i kape, šibenske, koje smo prodavali turističkim organizacijama, pojedincima, a valjda i preprodavačima, sigurno, a onda kad je doša Tito u Šibenik povodom 900. godišnjice Šibenika, onda smo izradili nošnju za Tita i za Jovanku.”⁹

Ženska stručna škola je nakon 2. sv. rata nastavila nastavnu djelatnost koja je u međuvremenu zabranjena u samostanu časnih sestara benediktinki Sv. Luce gdje se djevojke ženskoj radinosti podučavalo od samog osnutka u XVII. st. Upraviteljica Ženske stručne škole, Zdenka Šupuk, bila je nastavnica u Ženskoj stručnoj školi u samostanu Sv. Luce. Nastavnica ručnog rada Margita Kiš u istoj je školi počela predavati s početkom zanatske nastave 1929. godine.¹⁰ Također je i nastavnica Anka Sponza u ovoj struci bila od 1921. godine.

Škola je zadržala i moralni habitus pripadan uz odgoj djevojaka, pa su se događala isključivanja učenica ako se otkrilo da su udane. Za žene su izvan nastave održavani dvomjesečni tečajevi. Upraviteljica

---

⁸ Nastavničko vijeće je na svojoj drugoj sjednici predvidjelo da se ova proizvodnja obavlja “u ateljeu, a izuzetno, ako izvođenje nastavnog programa dozvoli, i u stručnim razredima”. Pola utrška za predmet bilo bi namijenjeno školi, a pola učenici koja je predmet napravila, dok će se za dječje domove raditi besplatno. Ibid., sv. 17.

⁹ Intervju vođen u Primoštenu 7. ožujka 2003. godine; rukopis u dokumentaciji Muzeja grada Šibenika.

¹⁰ “Večeras u 9 sati stigla je s vlakom iz Zagreba gospođica Margita Kiš stručna učiteljica. Samostan ju je pozvao prije 1. rujna glede sporazuma i upisivanja, jer je odlučio stvoriti zanatsku školu za djevojčice.” Iz samostanskog dnevnika, 17. kolovoza 1929. godine.

Šupuk, izvješćujući o nastavnoj godini 1952/1953., piše: “u ovim krajevima mnogo se cijeni žena koja zna dobro šiti i vesti.”¹¹ Rukotvorno umijeće povezano je s ugledom i moralnom staturom njegove nositeljice.¹²

Nabavna i proizvodna djelatnost Centra ostala je sačuvana u cjelovitim zapisima na skladišnim karticama iz 1968. godine. Na njima je zabilježen svaki ulaz i izlaz materijala ili predmeta. Na osnovi tih arhivskih podataka donosimo dvije tablice, prvu s pregledom proizvođača i drugu s pregledom kupaca.

U prvoj smo tablici proizvođače podijelili u dvije skupine. U prvoj su učenice, a u drugoj kooperantice. Razlika među njima je očita po vrstama i količinama proizvođenih predmeta. Učenice koje su 1968. sudjelovale u proizvodnji Centra za domaćinstvo bile su iduće:

---

¹¹ Ibid., sv. 13.

¹² “Uz vještinu ručnog rada, djevojčice se okoristiše i moralnim poukama, koje učiteljice prigodice nijesu ni kada propustile.” Iz samostanskog dnevnika č. s. benediktinki, 28. lipnja 1930. godine.

Učenice	Proizvodi			Ukupno
	“bijeke kape”	“ručno vezene bijele kape”	“vrličke kape”	
Bačić, Z.	51	20	50	121
Barčat, R.	40	10	40	90
Bilan, Rosa	80	20	40	140
Bubica, M.	50	10	50	110
Čosović, V.	10	0	0	10
Dodig, P.	70	20	0	90
Gaborov, M.	60	40	60	160
Grbelja, M.	60	30	50	140
Gregov, J.	60	10	0	70
Huljev, M.	70	10	0	80
Livić, L.	80	20	10	110
Lučev, Bernarda	80	40	50	170
Pešnjarda, I.	100	20	50	170
Petrov, J.	60	10	20	90
Spasojević, M.	60	20	40	120
Stančić, V.	50	10	0	60
Škalabrin, R.	80	20	40	140
Vlahov, Milena	40	10	20	70
Zjačić, Zorka	50	30	60	140
Ukupno	1151	350	580	2081

Tabla 1: učenička proizvodnja kapa.

Kooperantice koje su 1968. sudjelovale u proizvodnji Centra za domaćinstvo bile su iduće:

Kooperantice	Proizvodi				ukupno
	“šibenske crvene, mašinski vezene kape”	“šibenske oranž kape”	“šibenske baby kape”	“ličke kape, velike”	
Bumber, Marija	210	0	950	600	1760
Stojić, Đokonda	0	2000	600	0	2600
Stojić, Šima	200	158	300	0	658
Stojić, Vica	202	157	0	600	959
Ukupno	612	2315	1850	1200	5977

Tabla 2: kooperantska proizvodnja kapa.

Marija Bumber još je bila napravila i 10 vrličkih kapa, a Đokonda Stojić još i 216 “ličkih baby kapa”. S tim su ove četiri kaparice tijekom jedne godine napravile ukupno 4433 kape. Važno je naznačiti da je Vica Stojić bila kaparica uposlana još u vrijeme Matavuljeve Industrije narodnog veziva, Šima Stojić je bila njena nećaka a Đokonda Stojić Šimina kćer (v. skicu rodoslova niže u ovom poglavlju). Sve su ove tri kaparice živjele u istoj kući u šibenskoj četvrti Gorica, u kojoj i danas živi i kape izrađuje Marija Cipitelo-Stojić. Centar za unapređenje domaćinstva je kao specijaliziranu kooperanticu još imao i Tonu Vestić, koja je 1968. godine za Centar izradila 28 “torbica u narodnim motivima” i 84 “tepiha u narodnim motivima”. Kaparice su svoje proizvode predavale u količinama obično zaokruženim na 20, 50, 100 ili 200.

Ovdje dajemo pregled isporuka najaktivnije kaparice Đokonde Stojić:

Datum	Isporučila “velikih ličkih kapa”	Isporučila “šibenskih baby kapa”
18. III. 1968.	-	200
2. IV.	-	300
9. IV.	-	200
25. IV.	100	-
14. V.	50	300
13. VI.	136	-
18. VI.	14	-
2. IX.	30	150
9. IX.	100	-
12. IX.	50	-
26. IX.	120	-
8. X.	-	250
29. X.	-	400
12. XI.	-	200
Ukupno	600	2000

Tabla 3: pregled godišnjih isporuka aktivne kaparice.

Kod nje, kao i kod preostalih kaparica koje su radile na prikladnom šivaćem stroju, godišnja je isporuka zaokružena unutar unaprijed dogovorenih količina pojedinih vrsta kapa. Pri planiranju i izvršenju ovako znatnih serija za razmjer individualne kućne radinosti može se pretpostaviti značaj narudžbi. Utjecaj narudžbe nije samo u naručenom broju, već i u kvalitativnoj izvedbi koja takvu količinu omogućuje, tim prije što su kaparice potreban materijal dobivljale posredstvom Centra. O tomu se niže može pročitati svjedočanstvo ravnateljice.

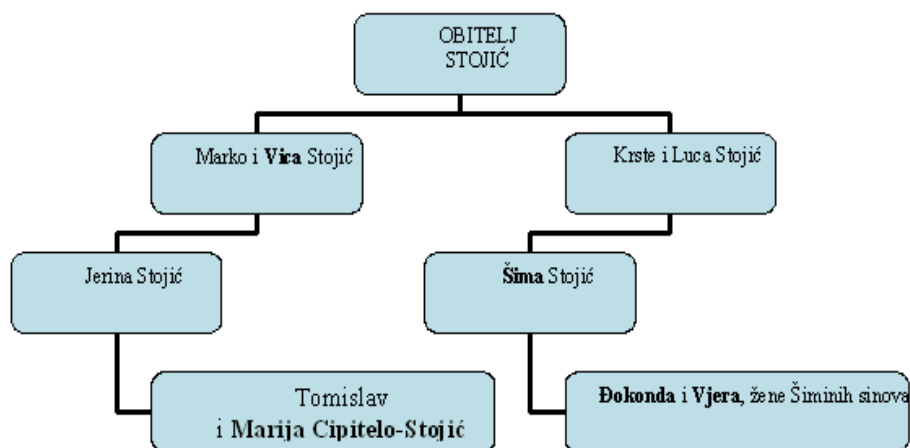
Zanimljivo je da je jedina kaparica koja je radila obje nesmanjene varijante šibenske kape Vica Stojić ujedno bila i jedina kaparica sa iskustvom još iz Matavuljeve kooperative. Po riječima današnje kaparice iz te kuće, Marije Stojić-Cipitelo, ona je doma radila na šivaćem stroju kojeg je Vica Stojić donijela još iz vremena Matavuljevog obrta.¹³ To je isti stroj na kojem danas radi Marija,¹⁴

¹³ Sudeći po količinama isporučivanim 1968. godine, Vica Stojić je različito postupala s crvenim i narančastim šibenskim kapama (ona nije radila “baby” inačicu kape). Dok je prvih kapa isporučila dvaput po okruglo stotinu komada (11.

dok je šivaći stroj na kojem su radile Šima, Đokonda i Vjera Stojić prodan.

Ova se istaknuta loza kaparica može predstaviti pojednostavljenim rodoslovom rekonstruiranim iz intervjua 12. ožujka 1999. s današnjom kaparicom. Masno su istaknuta imena kaparica, a većim slovima zadnja aktivna kaparica:

Grafikon 1: rodoslov kaparica iz obitelji Stojić.

Danas aktivna kaparica je usvajanje tog znanja opisala idućim riječima:

“Budući da se to u njegovoj [muževoj, op. a.] porodici već radilo, gledajući njih, a znala sam inače šivati i vesti na ruke, pa mi nije bio problem shvatiti cili princip i napraviti, i kad mu je umrla maćeha 1991. i kad se riješila ta imovina, kad

IV. i 22. XI.), potomje je isporučivala u sedam navrata po deset ili po trideset komada.

¹⁴ Njen postupak rada na ovoj šivaćoj mašini snimljen je za dokumentaciju Muzeja grada Šibenika 10. studenog 1999. godine. Snimak je korišten na izložbi o sjevernodalmatinskim nošnjama u Muzeju grada Šibenika 2002. godine, na kojem je izložen takav stroj u posjedu samostana benediktinski Sv. Luce. Radi se o šivaćoj mašini marke Singer koja je dodatnom ručkom omogućavala brzo popunjavanje vezom u bodu lančanca. Matavulj je za održavanje ovih strojeva u Šibenik doveo Čeha prezimenom Kučera, čega se u intervjuu 3. ožujka 2003. godine sjetila Katica Štambuk.

smo mi [1993. godine, op. a.] doselili u tu kuću, ja sam ostala bez posla, muž u penziji s nikakvom penzijom, ja bez ikakvih prihoda, ja san onda sila za tu mašinu i nisam znala pokreniti je – ja je nisam znala pokrenit. A ono što je bilo već izvezeno to sam bez problema isti čas spojila i završila. Onda sam zamolila jednu ženu koja je inače radila sa svekrvom, da mi dođe pomoći dva sata dnevno da me nauči kako se radi na toj mašini, jer je zaista komplicirana mehanička mašina. Vi morate, dok se posve ne uskladite, da jedna ruka radi jedno, druga ruka drugo a noge treće, dotle ne možete izvesti boulu, dotle leti na sve strane. Meni je trebala dobra godina dana, svakodnevno dvi-tri ure trkeljat, trkeljat, trkeljat, te je išlo livo, desno, uzbrdo, nizbrdo, dok sam naučila uopće izvest. I rekla sam da sam lakše naučila voziti auto, a nikad nisam volila voziti auto i ne volim ni danas, nego voziti tu mašinu zato što ima ta ručica koja, kad ti nju okrećeš, onda ti druga ruka leti. To je kod ovih mehaničkih mašina.”¹⁵

---

¹⁵ Riječi Marije Stojić Cipitelo na svečanom prijemu kod šibenske gradonačelnice povodom uvrštavanja šibenske kape na popis nematerijalnih kulturnih dobara RH, kad su se 30. srpnja 2008. godine okupile aktivne kaparice. Napose je zanimljivo uočiti da je po useljenju u kuću u kojoj je živjela Vica Stojić zatekla određenu količinu nezavršenih kapa, dakle kaparska kućna radinost te stare Matavuljeve kooperantice nije stala njenom voljom već uslijed starosti.

Kape iz Centra za unapređenje domaćinstva su 1968. godine kupovali:

Kupac	“bijele kape”	“vrličke kape”	“šibenske crvene, mašinski vezene kape”	“šibenske oranž kape”	“ličke kape, velike”	“šibenske baby kape”	“ličke baby kape”	ukupno
„Kornat“, Šibenik	1	551	1	120	950	1430	0	3052
“Atlas“, Šibenik	30	30	40	50	30	430	0	610
Privredno poduzeće “Primošten”	0	0	0	0	0	600	0	600
“Rukotvorine“, Zagreb	200	150	150	1	2	1	0	504
“Zadranka“, Zadar	131	21	1	110	31	101	101	496
Paško Bešić	20	0	10	0	60	70	30	190
Turističko društvo, Trogir	50	0	0	0	70	20	0	140
Hotel “Imperijal“, Vodice	18	20	18	20	20	10	20	126
Turističko društvo, Vodice	16	10	27	0	19	20	20	112
Turistički savez, Šibenik	9	3	4	0	8	69	3	96
Hotel “Jadran“, Šibenik	19	14	16	10	10	12	14	95
SSRNH Šibenik	0	0	0	1	0	90	0	91
“Tkanina“, Šibenik	0	0	0	0	27	0	0	27
“Naša djeca”	0	0	0	3	0	0	0	3
E. Bego	0	0	0	0	0	3	0	3
Silva Radić	0	0	0	0	0	2	0	2
“Domus“, Šibenik	1	0	0	0	0	0	0	1
Festival djeteta	0	0	0	1	0	0	0	1
Janja Sušić	0	0	0	0	0	1	0	1
Ukupno	495	799	267	316	1227	3515	188	6151

Tabla 4: kupci kapa iz Centra za unapređenje domaćinstva.

Centar je u 1968. godinu ušao sa zalihama od 379 “ručno vezanih bijelih kapa” (koje se u 1968. godini nisu prodavale), 367 vrličkih kapa, 7 šibenskih strojno navezenih crvenih kapa, 4 šibenske

narančaste kape, 2 ličke velike kape, 4 ličke male kape (koje se u 1968. godini nisu prodavale) i 410 “šibenskih baby kapa”. U 1968. godini nisu se radile ni prodale “zadarske kape”, kojih je iz 1967. preostalo 13 komada. Moguće je da su se pod ovim nazivom vodile niže kape ukrašenije vezom i moguće poznate iz izložbene djelatnosti zadarskog Narodnog muzeja, za razliku od crvene i narančaste inačice šibenske kape koje su obje bile navezene prilagođenim šivaćim strojem.

Vrlo je zanimljivo uočiti raznovrsnu ponudu kaparica Centra. Očito je da su u velikim količinama potrebe tržišta zadovoljavale kooperantice koje su pribor i kalupe za različite veličine glava imale kod kuće, za razliku od rukom navezenih kapa koje su radile učenice. O vrstama kapa koje su se radile ravnateljica Centra se prisjetila idućeg:

“Same smo kupile podatke po babu i po stričevima, stare slike kupile pa po njima, nije bilo nigdi nošnje nikakve da bi po njoj radile. Iz republičkog Centra za unapređenje domaćinstva smo imali najnoviju literaturu ali to više za premete kuhanja nego za odijevanje, odjevne predmete. (...) Fotografije smo posuđivale pa vraćale, niko se nije tija odvojiti od svojih uspomena. (...) Oko ovih stvari nismo imali kontakata sa Muzejom. (...) Više su to od nastavnica znale ove žene kaparice, jer nastavnica nije to u školi prošla, ovo specifično za odijevanje starinsko. Nastavnice nisu znale ni radile tkanje. Više su to ove žene težačke, koje su još u vrime stare Jugoslavije, dok sam ja bila dite, radile kod Matavulja.¹⁶ Matavulj je radio sve ovo: nazuke, kape, pojaseve za muške. Znam kad smo mi naslijedili od Matavulja sanduke na jednom je pisalo ”kape“, na drugom je pisalo ”nazuvke“, toga se sićan ko sad.¹⁷ Žene su i onda radile kod

---

¹⁶ Usp. dio intervjua s Katicom Štambuk od 3. ožujka 2003.: “Te žene su se među sobom poznavale, znale su da je moja mater radila u Matavulja, a i mater mi je bila dosta spretna, znala je, razumjela se u sve to, onda su nju angažirali jer su znali da je to radila, bila je onda naučila ove žene domaćice, nezaposlene, koje stoje kući, ona ih je animirala da zarade koji dinar onda, jer one su radile te kape jer te kape su se i prodavale, bilo je i zarade. (...) Naučile bi na tečaju raditi, onda su nosile kući to raditi.” Rkp. u Muzeju grada Šibenika.

¹⁷ Ovaj izuzetno značajan spomen se zasigurno odnosi na prazne sanduke s ustaljenim natpisima, jer je imovina Matavuljevih ekspropirirana 1946. godine. Vjerojatno su zatečeni u zgradi s pogonima obrta nekadašnje Industrije narodnog veziva u gradskoj četvrti Varoš, gdje je Škola isprva započela rad.

Matavulja to, dok su se nošnje još nosile, dok su se ljudi odijevali u stare nošnje. (...) Sukno sa stupanjem ili bojanjem se nije moglo komercijalizirati, a ovako si napravija gotov proizvod pa si ga proda. (...)

Imale smo jedne stare isparane nazuke, i jednu kapu, nije bila šibenska, neka plitka, mala, ne znam čija, pa smo odatle vadili i provali izrađivati te male kape ali nisu išle.¹⁸ Bîlu kapu smo počeli mi izrađivati, ideja je možda moja bila, možda Vicina [od Vice Bogdanović, op. a.]. Znam da smo filc naručivali iz Slovenije. To su bile velike bale, industriji je služio kao filter a mi smo ga kupovali za kape. Vez je bio na ovoj posebnoj mašini kaparica. Kaparica je po svom nahodanju odlučila kako će vesti. Najbolje je išla šibenska kapa od skrleta, bolje je išla od bîle. Skrletne su kupovali muški, a ženske su kupovale bîle jer su imale i rese i atraktivnija je bila. (...)” (Ibid.)

Kćer Vice Bogdanović Katica Štambuk o tomu je posvjedočila:

“Okupila je [Biserka Ljubković, op. a.] grupu žena koje su dolazile na tečaj i kod moje matere su učile raditi kape, ove crvene standardne, i bijele kape s boulama u boji. To nije šibensko, to mora da je iz vrličke krajine jer to su ženske kape sa crvenim resama bijele, jer i te su se radile u Matavulja, samo za koga je to radio tko to zna, jer on je pokrivaio cijelu Dalmatinsku Zagoru i Liku sa svojim radovima.”

Tim svjedočanstvom smo potvrdili još jednu crtu kontinuiteta između Industrije narodnog veziva i Centra za unapređenje domaćinstva, ovog puta u oblikovanju proizvoda.

Osim kapa, Centar je nudio i tkalačke proizvode Tone Vestić. Njih su kupovali:

Kupac	“velike torbice”	“male torbice”	“tepisi”	Ukupno
Mirko Baranović	29	0	20	49
“Zadranka”	31	1	0	32

¹⁸ Kazivačica vjerojatno misli na “malu ličku kapu”, od kakvih u 1968. nije prodana nijedna. One najmanje (“baby”, odn. “beby” – kako je doslovno zapisivano na skladišnim karticama) su bile najprodavanija vrsta. Očito se radi o suvenirskoj kapi veličinom prikladnom za nošenje kao svojevrsni privjesak, kakvih se od prilike do prilike i danas može naći u suvenirskoj ponudi.

Hotel "Imperijal", Vodice	17	0	0	17
Turističko društvo, Vodice	15	0	0	15
Hotel "Jadran", Šibenik	12	0	0	12
Turistički savez, Šibenik	7	0	0	7
"Domus", Šibenik	4	0	0	4
Janja Sušić	1	0	0	1
"Rukotvorine", Zagreb	0	0	1	1
Ukupno	116	1	21	138

Tabla 5: kupci tkalačkih proizvoda iz Centra za unapređenje domaćinstva.

Iz 1967. godine u zalihi Centra je ostalo još 69 komada "grbova 900. godišnjice Šibenika" iz proslave 1966. godine, koji su zasigurno bili napravljeni u tekstu no nije sačuvan primjerak tih radova. U evidenciji zalihe iz 1967. godine su još preostali jedan muški krožet i jedan ženski krožet (prsluk). Iznimno, tijekom 1968. godine Zorka Zjačić je napravila četiri nova muška krožeta, od kojih su zagrebačke "Rukotvorine" kupile jedan.

Potražnji u poratnim godinama prilagođavalo se u raznim sredinama. Dok školska upraviteljica nakon godine 1951./1952. izvješćuje da je zbog manjka materijala i pribora "pletenje svladala tek polovina učenica", u samostanu č. s. dominikanki su pletači stroj nabavile 1951. godine, kod č. s. franjevki su prvi pletači stroj nabavile 1947. godine i 10. listopada 1952. od gradskog Odjela privrede pribavile dozvolu za takvu kućnu radinost Godine 1962. nabavljena je nova pletača mašina a 1965. godine nabavljene su još dvije. U ovom se samostanu plelo do srpnja 1971. godine, a buduća je dominantna radinost sestara bila vezana uz rad dječjeg vrtića. Pleteni predmeti su bili uski šalovi i veće šjalpe, đempereri, odijelca za djecu, ženske haljine i drugi odjevni predmeti.¹⁹ Mnogo narudžbi pletenja nakon

¹⁹ "Ubrzo nakon što je s. Rafaela Markezić izabrana za vrhovnu poglavaricu 1947. nas dvije smo tražile pleteću mašinu kako bismo mogle raditi za ljude i time se pomoći u našem uzdržavanju. Kupile smo malu pleteću mašinu, koja je bila vrlo uska, pa smo 'šjalpe', ženske ogrtače koje smo najviše plele, jer je bila velika potražnja za njima, morale vrlo fino sastavljati. Ustajale smo se u to vrijeme u 4 sata, molile naše molitve i u 5 sati išle na sv. misu u sjemenišnu kapelu sv. Martina. Po povratku bi brzo doručkovale i odmah prionule uz pletenje. Neke su se sestre

rata su imale i časne sestre benediktinke u samostanu Sv. Luce.²⁰ Narudžbe vezenih komada praktično se nisu pojavljivale jer je potreba za funkcionalnošću daleko zasjenila estetski učinak. Ovakvo osluškivanje tržišta iz poratnih se uskoro premjestilo u turističke godine. U poslovnom arhivu Centra za unapređenje domaćinstva zanimljivo je uočiti nakupce i posrednike kakve su u anketnim odgovorima spominjale č. s. franjevke.

Ukratko se može ocijeniti da je modernizacija iz 1950-tih, prepoznatljiva po industrijskim predgrađima i novim blokovima stambenih višekatnica, na promotrenim primjerima u drugoj polovici 1960-tih bila simbolički podrivena sve to većom potrebom za iskazivanjem lokalnih prepoznatljivosti. Tome je repertoar klasne ideologije tek dijelom mogao izaći u susret slavljenjem ratnih puteva pojedinih postrojbi, reputacijama pojedinih narodnih heroja i drugim sličnim revolucionarnim tradicijama ovog ili onog mjesta, ili nekih gradskih četvrti. Konotacija podrivanja očituje se u programatskom pobijanju tradicijske baštine iz naputaka 1950-tih godina. U političkom smislu narodna je nošnja još uvijek bila pamćena i kao dio nastupa jedinog ozbiljnog stranačkog takmaca iz godina sastavljanja prvih poratnih jugoslavenskih vlada, Hrvatske seljačke stranke. Sljednik glavne smotre Seljačke sloge kao glavnog kulturnog događaja HSS-a u Zagrebu je kao Međunarodna smotra folkloru nanovo oživljen tek 1966. godine. Nove kulturne potrebe iz 1960-tih potaknute su ekonomskom i valutnom reformom, dostupnošću turističkog tržišta posredstvom nove Jadranske turističke ceste i promjenom turističke politike. Nakon kolektivnih odmarališta

---

bavile tkanjem a mi druge pletenjem i tako smo u to teško poratno doba preživljavale.” Iz anketnog odgovora č. s. Blaženke Šimundže u samostanu Družbe sestara franjevki od Bezgrješne u Šibeniku. (Anketni listić predstavlja peti dio anketne upitnice koja je 2006. godine u pripremi proslave 300. obljetnice rođenja utemeljiteljice Družbe sestara franjevki od Bezgrješne, majke Klare Žižić, razaslan redovnicama u raznim samostanima. Autorica cjelovite anketne upitnice je č. s. Terezija Zemljić, v. Zemljić i Kale.) Potražnja za “pletom” i “šjalpom”, dijelova odjeće kakvi nisu postojali u ranijem oblačenju, bila je vezana za okolnosti poratnih godina: *“Imale su plet priko sebe, malo kao elegantnija je bila šjalpa, a starije žene su imale plet u okruglo, to su nosile, nije bilo jaketa. Znam da bi mi mater pričala - zimi, smrzla bi se, ono bokun pleta, bokun šjalpice priko bluze, a zima vani, snig pada a triba ić na posal - nije im bilo baš jednostavno.*” Iz intervjua s Katicom Štambuk 3. ožujka 2003., rkp. u Muzeju grada Šibenika.

²⁰ Iz novinskog članka “Šibenski samostan sv. Luce drži se stoljećima, iako je jednom o(p)stao na samo jednoj redovnici”, Slobodna Dalmacija 14. kolovoza 2005. godine. Po istom kazivanju Biserke Ljubković, *“švore nisu za to [kape i dijelove nošnji] imale afiniteta, one su plele.*”

otvorile su se nove mogućnosti i za rad većih hotela okrenutih otvorenom tržištu, omogućena je ponuda privatnog smještaja, a ambijentalizacija turističke ponude na kompetitivnom europskom tržištu je osigurala mjesto predstavljanju prirodnih i kulturnih atrakcija te animatorskim prakticiranjima asociranima uz njih. U godinama nakon političkih vrenja s početka 1970-tih uslijedilo je relativno ekonomsko blagostanje. Posredstvom masovnih popunjavanja hotela i nastalog trenda izgradnje vikendica turizam je kao gospodarska djelatnost približen svima i svakome, te su izgledi za neposrednu korist plasmanom lokalno obojenih kulturnih sadržaja postali jasni sve do razine individualnih praksi.

Između jednih poratnih godina sredinom XX. st. i drugih s početka XXI. st. zanimljivo je primijetiti i crtu ženskog aktivizma. Program aktivnosti Centra za unapređenje domaćinstva s početka 1960-tih kao da ponavlja aktivističku notu ženskog samoorganiziranja iz vremena Antifašističke fronte žena (AFŽ), koja se nakon kritika politizacije ženskog organiziranja samoukinula na svojem 4. kongresu 1953. godine.²¹ AFŽ je praktično odigrao ulogu samoorganizirane ženske udruge federalnog razmjera.²² U Šibeniku je jedna od istaknutijih aktivistica AFŽ-a bila upravo Biserka Ljubković.²³ Centar za unapređenje domaćinstva, čiji je rad kasnije vodila, očito je uživao reputaciju učinkovite ženske kooperative, jer joj je povjereno vođenje složenog posla izrade šibenskih nošnji kao protokolarnih darova za predsjednički par 1966. godine.²⁴ U godinama nakon Domovinskog

---

²¹ AFŽ je naslijeđen anemičnim Savezom ženskih društava, a od osnutka u Zagrebu 1961. godine kao dio SSRNH postojala je Konferencija za društvenu aktivnost žena – praktično kao opravdanje za izlišnost drugačijih rodnih civilnih organizacija. Može se reći da su mjeru civilnog samoorganiziranja iz poratnih godina žene povratile nakon novog rata.

²² Iz intervjua s Katicom Štambuk: *“Tada je bio AFŽ, i on je radio na prosvjeđivanju društvenog i radnog života, on je okupio te žene naprednije i one su formirale Centar za domaćinstvo, imale su svojeg knjigovođu i one su radile kao ustanova, ne mogu reći poduzeće, nekakvo udruženje, radilo je tamo pet-šest žena koje su bile stalno zaposlene, recimo tamo je neko vrijeme u kancelariji radila jedna gospođa Skračić, ili joj je to djevojačko, žena školovana, vodila im je knjige i račune. Imali su svoje čistačice, svoje prostorije, organizirano je to bilo.”* 3. ožujka 2003., rkp. u Muzeju grada Šibenika.

²³ *“Onda je Centar za domaćinstvo vodila Biserka Ljubković, jedna vrlo sposobna žena, sa svim i svačim se bavila, ona je organizirala te žene da bi se obnovio rad na šibenskim nošnjama i pošla je od kapa.”* Iz intervjua vođenog s Katicom Štambuk 3. ožujka 2003. godine, rukopis u dokumentaciji Muzeja grada Šibenika.

²⁴ Od iste se kooperantice Centra, Vice Bogdanović, u kasnijim godinama za potrebe protokolarnog darivanja službenih gostiju od civilne vlasti naručivalo lutke

rata ženska samoorganiziranja bila su potaknuta potragama humanitarnih organizacija za lokalnim implementacijskim partnerima, pa je koncem 1990-tih npr. u Kninu radilo petnaest ogranaka takvih ustanova.

Drugo ponavljajuće obilježje predstavlja uloga organizacijske središnjice kao mjesta za poduku, dobavu i diseminaciju materijala, te kao posrednik prodaje. U domeni kućno proizvođenih dobara ovakvo je posredovanje i organiziranje u stvari funkcionalni nadomjestak ranije obiteljske podjele rada. Za time se potreba iskazala od vremena kada je tekstilna i odjevna proizvodnja u samodostatnim kućnim gospodarstvima postala skupljom od ponude industrijski proizvedenih dobara. Prvi tehnološki glasnik ovakvih promjena bilo je bojenje. Jelica Belović-Bernadzikovska 1907. godine piše da “neke [kninske] tkalje šalju svoju pređu u Šibenik i Sinj da im se tamo boji, ako žele više raznih niansa zelenila”. Inače u svojim etnografskim opisima iz ovog dijela Hrvatske spominje već ustaljene kućne prakse bojenja koje uključuju “vitrijol”, “čivit”, “olum”, a kupka se naziva i “verzija” (Belović-Bernadzikovska 1907:188-195, za Knin na str. 193). Novi načini bojenja su lako prihvaćani zbog jednostavnijih postupaka, te pouzdanih i ravnomjernih rezultata. Baratanje novim bojilima omogućilo je radioničko okrupnjavanje i postavljanje zbirnih kućnih narudžbi, a u organizaciji takvog posla osim sintetskih tvari očite su novosti bile i veća površina kupki te potrebe za skladišnim prostorom. Radu je pomagalo i usavršavanje prijevoznih i energetske mogućnosti.

Svim je tim novim lokalnim načinima proizvodnje zajednička servisna uloga središnjeg pogona. To u povijesti nije novo, i istraženo je npr. za cvjetajuće dubrovačko sukmarstvo u XVI. st. Koristeći prijevozne i komunikacijske blagodati to tržište više nije ograničeno na vlastiti kraj niti za najširi krug kupaca, za razliku od ranijih razdoblja kad su si takvu ponudu mogli priuštiti platežno najsposobniji članovi lokalnih zajednica. Simbolički je preostao na životu još djelić prijašnjeg interesa za ovakvom ponudom, gotovo isključivo vezan za kapu, kojem je udovoljavano iz kućnih radinosti. Kad su preostale radnice Centra za unapređenje domaćinstva nakon njegovog gašenja 1972. godine prešle raditi u konfekcijsku tvrtku “Revija”, jedino preostalo aktivno korporativno sjedište s nekim od

---

u šibenskim narodnim nošnjama. Iz intervjua vođenog s njenom kćeri Katicom Štambuk 3. ožujka 2003. godine.

dijelova lokalnog znanja proizvodnje tekstilnih i odjevnih oblika bio je samostan benediktinki.

Takve bi proizvodne sredine mogli nazvati “pogonima” zbog korištenja u najmanju ruku dvije mehanizirane naprave za ubrzanu proizvodnju u serijama, a “središnjima” zbog servisnih koristi kakve su od njih u proizvodnji imale dislocirane korisnice. Iako su u kući imale dva posebna šivaća stroja za vezenje šibenskih kapa, Stojićeve na šibenskoj Gorici ne možemo nazvati takvim mjestom jer nisu nabavljale, skladištile, prodavale ili podučavale i za druge kaparice. Svaki od tih središnjih pogona nastao je vlastitim putem i bez izravnog nasljeđivanja djelatnosti svojeg prethodnika. No, u svakom od njih se kao nužnost djelatne organizacije nametnula shema kooperativnog vođenja posla s dislociranim suradnicama koje su u isto vrijeme u svojim obiteljima bile kućanice. Lokalno znanje je i dalje bilo vrijednim i učinkovitim dijelom računice isplative proizvodnje. Iz proizvodne središnjice se zbirno naručivao materijal potreban za proizvodnju, otpremio plasman na tržište, a fizički prostor je ujedno bio koristan i za poduku potrebu za rad sa proizvodnim pomagalicama. Možda bi organiziranu poduku, po naravi drugačiju od prijašnjih individualnih obiteljskih poduka u kućanstvima, mogli istaknuti kao vrlo važnu organizacijsku sličnost prikazanih proizvodnji. Benediktinke su osposobljavale djevojke, ali nisu organizirale njihov rad kada bi završile izobrazbu. Centar za unapređenje domaćinstva je istovremeno organizirao rad i učenica i kooperantica, no potonjih nije bilo mnogo i među njima je presudno umijeće bilo ono koje su stekle u Industriji narodnog veziva.²⁵

U ovakvom uređenju posla glavni raskid s prijašnjim načinom proizvodnje predstavlja nabava sirovina. Industrija narodnog veziva je modernim prijevoznim sredstvima nabavljala tvornički proizvedene tekstile jer je u usporedbi s takvim poslovanjem na veliko postalo neisplativo održavati nabavu kod proizvođača tekstila iz tkalačkih kućnih radinosti. Benediktinke su skrletnu čoju za narodne kape nabavljale posredstvom samostana svojeg reda u

---

²⁵ Organizacijsku shemu kakva podsjeća na Matavuljevu je 20. kolovoza 1996. godine Razredu za likovnu umjetnost HAZU predložila tekstilna restauratorica Mira Ovčarić-Kovačević, predloživši na osnovi ranijih analiza ćilimarskog umijeća od Kršnjavoga rukotvorno-tekstilnu umjesto industrijsko-tekstilne nastave u Kninu, sa zadrugom kao oblikom tržišnog organiziranja svršenih učenika jedne takve stručne izobrazbe. Nastavni plan i program za 4-godišnju stručnu izobrazbu dizajnera rukotvornog tekstila prihvaćen je u Agenciji za strukovno obrazovanje svibnja 2008. godine i upućen Ministarstvu prosvjete na odobravanje.

inozemstvu, iz Njemačke.²⁶ Za inoviranu bijelu narodnu kapu je Centar za unapređenje domaćinstva naručivao materijal kakav je inače proizvođen za filtriranje u industrijskim procesima.²⁷ U svakom od tih primjera mreža kooperantica je radila na gotovim materijalima. Dakle, nakon što je samodostatna a u jednostavnijim oblicima tehnološki zaokružena proizvodnja unutar kućnih gospodarstava u 2. polovici XIX. st. postala skuplja od one kakvu je počelo nuditi novo tržište, više nikad nije uspostavljena kolektivno organizirana proizvodnja od vlastitih tekstilnih materijala do plasmana dovršenih proizvoda. Prakticiranje tih dijelova lokalnih znanja našlo je mjesta u drugim specifičnim proizvodnjama kakve su odgovarale na kulturne potrebe svojih zajednica.

Ovakve su proizvodne okolnosti pogodovale modificiranjima i inoviranjima oblika. Iz arhivirane poslovne dokumentacije Centra za unapređenje domaćinstva vidi se da je glavni dio proizvodnje bio posvećen kapama, no postojao je i skroman spomenuti tkalački izbor. Radile su se salвете za kuhinjske garniture, dječje posteljne garniture i zastave, a također i “muški krožet” (4 komada, 1 u zalihi), “ženski krožet” (1 komad u zalihi) i “muški krožet iz bukovačke nošnje” (1 komad u zalihi).²⁸ Ti su predmeti prilagođavani nizom svojih obilježja.²⁹ Inovirana proizvodnja, kakvu je s neobičnim bijelim sadakom lišenim veza konstatirala zadarska etnologinja, očita je i kod Centra za unapređenje domaćinstva kao svojevrsnog sljednika Industrije narodnog veziva. Neobično je usporediti nominalno vezilački obrt, kakav je sadržan naslovom “Industrija narodnog veziva”, s njegovim proizvodom koji i nije namijenjen svakodnevnom nošenju već svečanostima ali na kojem ipak nema veziva. Vezenje je, očito, bilo prvorazrednom karakteristikom narodnog odijevanja kakvog je ovaj obrt deklarirao kao uzor, s

---

²⁶ Podatak iz razgovora sa č. s. Fortunatom Spahijom, 30. srpnja 2008. godine.

²⁷ Podatak iz intervjua s Biserkom Ljubković 7. ožujka 2003. godine; rukopis u dokumentaciji Muzeja grada Šibenika. Jedini takav materijal zabilježen na skladnišnim karticama iz 1968. godine je vuna za jedinu tkalju u Centru, Tonu Vestić. Zaliha iz 1967. godine iznosila je 7,35 kg, a nabavljeno je 20,56 kg za Tonu Vestić i dva puta po 4,64 kg za Julija Takača koji nije zabilježen među proizvođačima. Vuna je specificirana kao “bijela seljačka vuna” i “seljačka vuna u boji”, pa se vjerojatno radilo o već ispređenoj vuni. ACŠ, arhivski fond Ženska stručna škola, sv. 22.

²⁸ ACŠ, arhivski fond Ženska stručna škola, sv. 22.

²⁹ Usp. bijeli sadak iz fundusa Etnološkog odjela Narodnog muzeja u Zadru, inv. br. 278, izrađen u Industriji narodnog veziva oko 1920. godine za kojeg je Olga Oštrić u inventarnom opisu primijetila da je “izrađen za (tada) pomodne svečanosti”.

pučanima i seljacima kao kupcima za kakve se moglo pretpostaviti da će povoljno reagirati na ovakvo nominalno očitovanje odjevnog repertoara.³⁰

Ipak su se promjenama s vezom u novim tehnološkim okolnostima vrata tek imala posve rastvoriti. Takve trendove u punom zamahu prepoznajemo u današnjim računalno raščlanjenim ornamentima za strojno vezenje kakvo si sada mogu priuštiti već i manji tekstilni obrti. Na neki bi se neočekivan način moglo konstatirati da se time tradicija vraća kući, jer je tradicija koja je bila osnovom rada Centra za unapređenje domaćinstva u stvari već bila temeljita modifikacija starije tekstilne i odjevne baštine – uključivo s elementima inoviranja iznađenima u Industriji za narodno vezivo kojoj je novi Centar u promijenjenim okolnostima nastavio rad.

---

³⁰ Da je ovakvu marketinšku nakanu valjalo posebno istaknuti, vidi se i po karakterističnoj terminologiji konca XIX. i početka XX. st. Ono što je tada bilo iskazivano kao “industrija” danas bi uglavnom nazvali obrtom. Današnje “rukotvorine” također ne odgovaraju tadašnjoj konotaciji, što se može vidjeti iz strukovnog postojanja “rukotvorina” (raznovrsne maloprodaje, npr. kod šibenskog “trgovca rukotvorinama Vladimira Kulića”, kako se predstavlja na vlastitom memorandumu) napose od “narodnih rukotvorina” kakvima barata Matavulj.

Citirana literatura:

Belović-Bernadzikowska, Jelica

1907. *Srpski narodni vez i tekstilna ornamentika. Originalna monografija na osnovu istorijskih dokumenata*. Novi Sad: Matica Srpska.

Makale, Manfred

1939. *Šibenik i sjeverna Dalmacija*. Šibenik: Naklada piščeva.

Zemljić, Terezija, i Jadran Kale

2009. "Tkalstvo kao kućna radinost šibenskih franjevki i ostali ručni radovi", prihvaćeno za objavljivanje u zborniku radova sa stručnog i znanstvenog skupa povodom proslave 300. obljetnice rođenja utemeljiteljice Družbe sestara franjevki od Bezgrješne, majke Klare Žižić, održanog u Šibeniku 2006. godine.

THE WORK OF THE “CENTRE FOR THE IMPROVEMENT OF HOUSEHOLD” IN ŠIBENIK (1957-1972)

Summary

The textile trade of the company, which was formed from the practical activities of women’s vocational school in Šibenik, was reconstructed on the basis of archival data, interviews and preserved items. Business operation and training were established according to the unique policies of vocational work in the country, but in practical terms these policies followed earlier local models like “The industry of national embroidery”, women’s convent school and nun’s practical work. The initiative and practice of the Centre for the improvement of household made it stand out among the other similar practical activities of the vocational schools in the former Federation. Its work in the local environment established a valuable bridge between newly established types of the handicrafts from the beginning of the industrial era on one side, and the production activities of women’s civil activism and today’s crafts on the other side.